Поблякли, але ще не зовсім згасли фарби вечірньої зорі. Блідий одсвіт їх падав на тиху воду нешироκої, дуже покрученої річки, що відбила в собі кущі ліз і ситі трави, в яких рясніло рожеве цвітіння гірчака й голубіло мереживо ніжних незабудок.

По той бік річки прослався луг з копицями клеверного сіна, за лугом, густо вкриваючи невеликі горби, темпів ліс, а далі вздовж обох берегів буйно зеленіли городи.

Вечоріло швидко. Одна за одною засвічувались променисті зірки, зазирали в тиху воду ірпінську, немов у дзеркало.

Я сидів на березі ріки, милуючись красою теплого літнього вечора.

— А що, піймали сьогодні хоч окунця? — почув я несподівано голос і обернувся. Передо мною стояв високий, трохи сутулуватий чоловік з ціпком у руках, у піджаці наопашки, босий.

— А-а, це ви? — спитав я, не знаючи ні його ім'я, ні прізвища. Знав тільки, що він ночами вартує колгоспний луг, і я з ним уже якось зустрічався тут, на лузі.

Він запросто сів поруч мене, взяв до рук спінінг і почав його уважно розглядати.

— І отож на таку штуку риба чіпляється.— З цікавістю обмацав блесну з трійчастим гачком і ще раз спитав.— Спіймали щось?

— Одна лежить у сумці.

Він витягнув загорнуту в траву щуку і, виважуючи її в руці, сказав:

— Нічогенька... З кілограм, мабуть, буде. А де її зачепили?

— Біля мосту, на глибині.

— Там є... Там соми навіть водяться,— промовив він, поклавши щуку просто на сумку.— Бачив я у неділю, як один дачник теж отакою вудкою тут шмагав, шмагав,— ну, нічого не спіймав, а у вас, бач, вчепилася. Воно для відпочинку чи для розваги штука підходяща. І ти скажи, отаке придумають — на залізячку рибу ловити. Кому як щастить у рибальстві.

І, помовчавши, зиркнув на мене.— Закурити б оце... Почастував його цигаркою. Коли він прикурював, я встиг помітити його худорляве обличчя, неголену й колючу, білу, мов

іній, бороду. Брови у нього ще чорні, кущуваті та рясні. З скроні на ліву щоку спадав помітний шрам.

— З фронту пам'ятка?

— Звідти. Маю три поранення і контузію.

Він затягнувся димом, але не став розповідати, де саме та при яких обставинах був поранений. Додав іще тільки з відчуттям неприхованого жалю:

— Рани зарубцювалися, а ось контузія мучить мене й досі. Часто голова болить. До роботи вже іншої не здатний. Доручили мені колгоспники сторожувати ось на цьому лузі. Колись це все було заболочене. Дика трава росла, її неохоче їла худоба. А зараз, бачите, які стоять копиці найкращого сіна — клеверу.

Та хіба тільки сіно має колгосп? Тут і буряки кормові, і картопля, і капуста, і огірки, і морква — все добре росте і добре родить на цій землі.

Ото коли треба полити городину, ставлять біля греблі щити, підіймають воду на півтора, а то й два метри, і вона тоді заповнює канави, вщерть напуває землю.

Добру справу зроблено, дуже добру...— і він, затягнувшись цигарковим димом, чомусь замовк.

Я поцікавивсь, яка в нього сім'я, чи є дружина, діти.

— Та є дружина,— відказав він з ноткою не зрозумілого мені жалю й одвернувся,—Дружина є, але толку з неї нема. Троє дівчаток у нас. Старша — восьмикласниця, меншенькі теж до школи ходять. Маю в господарстві корову, щороку кабана вигодовуємо. Є хліб, є й до хліба.

— А дружина, певне, хвора?

— Еге ж, занедужала, та не на ту хворобу,— промовив сторож, сплюнув на траву, кинув недопалок у річку — він зашипів і, знявши ледь помітний димок, одразу згас, поплив за водою.— Явам скажу,— і в голосі мого співрозмовника, і в рухах, різких, нервових, відчувалося стримуване хвилювання, неспокій.— Я всю війну чесно пройшов мінометником. Звання мені присвоєно старшого сержанта. Маю ордени, медалі маю, різні грамоти за всякі міста, що ми їх брали з боями, громлячи фашистів. Все це в мене є, а от життя нема... Такого життя, про яке мріяв ще на війні. Думалось: "Годі мені по родичах та по чужих хатах тинятися з родиною. Свій куток матиму, якщо живим лишуся". Жалування зберігав. Зайвої чарки ніде не випив. Повернувся додому, хату поставив, садочок молодий розвів. Ростуть у моєму саду мічурінські яблуні, груші, вишні. Тільки б жити... А кому тепер ця хата потрібна, і цей садок, і все хазяйство... Ет, що там говорити!..— махнув він рукою, підвівся з трави і, не попрощавшись, пішов берегом річки. Невдовзі його високу постать заступили густі кущі ліз.

Я відчував, що в родині у нього не все гаразд, але розпитувати про інтимні справи було незручно, і я чекав, що, можливо, колись принагідно він розповість про все сам.

Така нагода трапилась тільки восени. Світив місяць. Темнів на пагорбах пожовклий ліс, а над лугом довгими сивими смугами повис холодний туман.

Зустрілися ми з ним у неділю біля невеликої кладки.

— Щось піймали? — запитав він, позираючи на мою порожню сумку. Мені таки не повезло, хоч на заході сонця вчепилася, було, щука, але зірвалася під самим берегом, і я повертався з рибальства ні з чим.

— Воно як коли,— співчував сторож.— Учора біля мосту один рибалка витягнув отакенну... кілограмів, мабуть, на чотири — не менше. Ото, скажу вам, буде добра юшка в чоловіка... Закурити б оце...

Ми сіли біля кладки. Сторож поклав поряд себе косу.

— Туман лягає,— промовив він, дивлячись на луг, і затягнувся димом, випускаючи його через ніс і рот. Я відчув — йому хотілося в цю хвилину з кимсь поговорити.

— ...Ви знаєте, луг оцей хоч і не дуже великий, а я торік на ньому добре блудив. Правда, пізня осінь була, і такий обліг туман, що навіть стежки пе видно. Чую тільки, як на горбах шумить опадаюче листя... Іду ото я, йду, дивлюсь — ліс перед очима. Поверну назад, ходжу, ходжу—і знову до лісу потрапляю. Мабуть, годин зо дві блукав, доки на потрібну доріжку втрапив... Так у вас, значить, зірвалася щука? — перевів раптом розмову на інше, і в тоні голосу я відчув, що він мені не вірить.— Хоч добра вчепилася? Більше від тієї, що я влітку у вас бачив? — І, не чекаючи моєї відповіді, заглиблений у якісь свої думи, додав: — А я оце

вартую та літечко згадую. Влітку тут благодать, а восени, отак десь перед світанком, вірите, туман аж до кісток проймає.

— То ви тоді косу в руки і грієтесь!

— Бува, що й косою гріюся. Понад берегом он які бур'яни стоять...

Місяць світив йому просто в обличчя. Сторож іще дужче схуд, помітніше сріблилася сивина в бороді та на скронях. Тільки брови, густі й чорні, лишалися такими ж кущуватими, спадали на очі, але не могли приховати смутку й глибокого страждання, що світилося в тих очах навіть тоді, коли він посміхався.

— Як сім'я, дружина, діти? — спитав я і цим запитанням немовби торкнувся роз'ятреної рани.

Сторож болісно всміхнувся:

— Пам'ятаєте, влітку у нас з вами була розмова про дружину? Нічого я вам тоді не сказав, а зараз скажу... Зараз мені байдуже...

Він докурив цигарку і не кинув недопалок на воду, як минулого разу, придушив пальцями в холодній траві, що її вже починав сріблити туман.

— Позавчора це трапилось. Прийшов я сюди звечора, на серці чогось неспокійно, важко, наче каміння в грудях накладено. Ходжу лугом. Уже північ. Місяць світить... Туман стоїть над лугом і над річкою, а я не розумію, що зі мною діється. Наче хтось мені нашіптує: "Іди додому, йди..." І, знаєте, пішов. Вуличка у нас тиха. І в хатах тихо. Люди вже сплять. Жоден собака ніде навіть не гавкнув. Заходжу на своє подвір'я... Дивлюсь, а вони на лавочці, де жоржини... рядком сидять... обоє... Залізничник-ухажор і вона... Йду до них, коли бачу, він підводиться і простує городом до річки: втікає від мене... Ну, я не став за ним гнатися. А дружина мовчить...

Я і раніше здогадувався, але не заставав. Сів я на лавочці, а вона, жінка моя, стоїть передо мною бліда, налякана — аж мені жалко її стало. Не кричав я на неї і гримати — не гримав... Тільки поговорив... Жити зі мною не хоче. "Ти,— каже,— калічений, хворієш часто, а я ще не стара... розлюбила тебе, полюбила іншого. Жити з тобою не можу. Продавай хату, будемо ділитися".

Нагадав тут я про наших діток і про мого друга-фронтовика. Він ще дужче калічений, а живе з дружиною душа в душу. Як вона жаліє його, доглядає, турбується про нього...

Розказую оце їй, вона слухає, а тоді й каже: "Не знаю... Нічого не тямлю... Як воно сталось, без нього світ мені не милий. Треба нам щось робити... Він з тобою хоче сам говорити". От, брат, які діла. І нічого тут я вдіяти не можу. Не любить... Каліченый... То правда: три ранєиія в мене і контузія...

Він знову болісно всміхнувся:

— Отак і живу... для дітей. Більше ні для кого. їх треба на ноги поставити. Люди радять,— говорив він якимсь глухим, схвильованим голосом: — ти б її, отаку потаскуху, вигнав з хати. Збоку воно легше радити, як робити та що робити, а коли до самого тебе в родину отаке нещастя потрапить, то не знаєш, з якого кінця й починати... Легко сказати: "Прожени..." Куди її проженеш від власних дітей? Та ще я живу надією... Може, схаменеться... Може, отямиться згодом, бо не себе — дітей жалко. Діти у нас хороші...— і, помовчавши трохи, додав: — А любов... Любов вона часом паморочить людину, мов чад. Та ще хочу зустрітися з її ухажором. Якщо вона зараз ходить немов засліплена, то, може, він... Заради дітей... відступиться... Перестане баламутити... Ну, а коли й він її любить дуже, тоді що ж?.. Тоді, мабуть, доведеться мені з жінкою розпрощатися. Нічого не вдієш... Хай іде пошукає собі іншого щастя, а я вже з дітьми лишуся, для них житиму. Отакі в мене сімейні діла, бодай нікому цього лиха не зазнати.

По той бік річки у тумані замаячила людина. Може, хтось повертався з лісу додому, чи, може, то вибирав собі місце одинокий мисливець, щоб, переночувавши, пройтися на вранішній зорі берегом і підняти з тихої заводі необачну дику качку.

А може, то прийшов залізничник, і блукає, і шукає сторожа для невеселої розмови.

Ні слова більше не сказавши, сторож підвівся на ноги, взяв на плече свою косу і, не попрощавшись, як і раніше, неквапливою ходою пішов через кладку.

Світив місяць. Все густіше вкривалася росою трава. Довгими білими косами слався над лугом туман.

Березень, 1955